

HODNOTENIE INFORMAČNEJ GRAMOTNOSTI ŽIAKOV PRIMÁRNEHO VZDELÁVANIA

PRIMARY EDUCATION STUDENT ASSESSMENT IN INFORMATION LITERACY

Jozef Benyak¹

¹ Katedra predškolskej a elementárnej pedagogiky, Pedagogická fakulta, Katolícka univerzita v Ružomberku (Slovenská republika)

EduPort 4 (1) – Recenzované články/Reviewed Papers

Publikováno/Published dne 5. 12. 2015

DOI: 10.21062/edp.2020.005

Abstrakt

Informačná gramotnosť rozvíjaná prostredníctvom informačnej výchovy v primárnom vzdelávaní sa realizuje v súčasnosti na viacerých vyučovacích predmetoch. Je vhodné, aby učitelia v edukačnej praxi dokázali vytvoriť a hodnotiť aktivity zamerané na rozvoj informačnej gramotnosti. V príspevku predkladáme výsledky prvej časti výskumu prostredníctvom ILA testu. Príspevok sa zameriava na výsledky žiakov primárneho vzdelávania a žiakov primárneho vzdelávania zo sociálne znevýhodneného prostredia, ktorí zaostávajú vo výsledkoch pre nedostatočnú subvenciu v škole alebo v rodine.

Kľúčové slova: Informačná gramotnosť. Informačná výchova. Hodnotenie. Testovanie.

Abstract

Information literacy developed through information education in primary education is currently implemented in several subjects. It is appropriate for teachers in educational practice to be able to create and evaluate activities aimed at developing information literacy. In this paper, we present the results of the first part of the research through the ILA test. The paper focuses on the results of primary school pupils and primary school pupils from socially disadvantaged backgrounds who lag behind in results due to insufficient subsidy at school or in the family.

Keywords: Information literacy. Information education. Rating. Testing.

ÚVOD

Schopnosť človeka spracovávať a vôbec pracovať s informáciami sa stala v uplynulých rokoch podstatnou kľúčovou schopnosťou, ktorou by mal človek v modernej informačnej spoločnosti disponovať. Už v Pražskej deklarácii (2003) sa odborníci zhodli, že informačná gramotnosť by mala patriť medzi základné schopnosti človeka. Kľúčové kompetencie, ktoré je potrebné rozvíjať na všetkých stupňoch škôl a to aj ako reakcia na neustály nárast informačných technológií, ktorý so sebou prináša nové formy tvorby, získavania, spracovávania a prezentovania informácií. Tieto zmeny sa veľmi dotýkajú žiakov zo sociálne znevýhodneného prostredia, ktorí sa často k novým technológiám nedostanú a nevedia ako s novými (ale ani s tradičnými) formami šírenia informácií pracovať. Dochádza teda u nich k informačnému preťaženiu, ktoré sa potrebujú naučiť zvládať a pritom získavať informácie, ktoré potrebujú.

Informačná gramotnosť

P. Zurkowski (1974) na začiatku definoval informačnú gramotnosť ako súbor schopností a zručností, ktoré v modernej spoločnosti potrebuje mladý [dospelý] človek pre riešenie „informačných problémov“. Zurkowski vo svojej definícii upozornil na tri významné aspekty:

- informačné zdroje majú byť aplikované v každodennej činnosti,

- pre používanie informácií a prístup k informačným zdrojom je nevyhnutné rozvíjať špecifické zručnosti a techniky,
- a informácie majú slúžiť na riešenie informačných problémov (Behrens, 1994).

Podobne Burchinal (1976) tvrdí, že v koncepte informačnej gramotnosti je nevyhnutné rozvíjať nový set schopností a zručností, ktorý zahŕňa schopnosti: vedieť vyhľadať a použiť informácie na vyriešenie problému a pre vytváranie úsudkov efektívne a účinne. Vychádzajúc z toho čo hovoril Zurkowski a Burchinal pokladáme za dôležité rozvíjať tento nový set schopností a zručností každodenne. Do 80-tych rokov venovali odborníci pozornosť viac hľadaniu, definovaniu a charakteristike jednotlivých schopností a zručností a vymedzeniu obsahu informačnej gramotnosti. Neskôr svoju pozornosť viac upriamili na proces osvojovania si týchto schopností a zručností. Oveľa viac si začali uvedomovať, že žiaci, študenti a dospelí si musia tieto schopnosti a zručnosti osvojiť mimo knižníc. Začali sa tiež angažovať pedagógovia a psychológovia, ktorí mali viac skúseností s tým, ako rozvíjať tieto schopnosti a zručnosti. Na začiatku nového tisícročia sa zase pozornosť začala zameriavať na hodnotenie, testovanie a skúmanie informačnej gramotnosti (hlavne vysokoškolských a stredoškolských študentov) (Fraillon a kol. 2019). Ale tiež uplatnenie informačných kompetencií v rámci mnohých ďalších odvetví (Catts, Lau, 2008). Informačná gramotnosť začala byť tiež považovaná za jednu z kľúčových kompetencií, ktoré umožňujú jednotlivcom čerpať z bohatstva vedomostí dostupných v ústnej, printovej alebo elektronickej podobe (Lau, 2006).

Hodnotenie informačnej gramotnosti

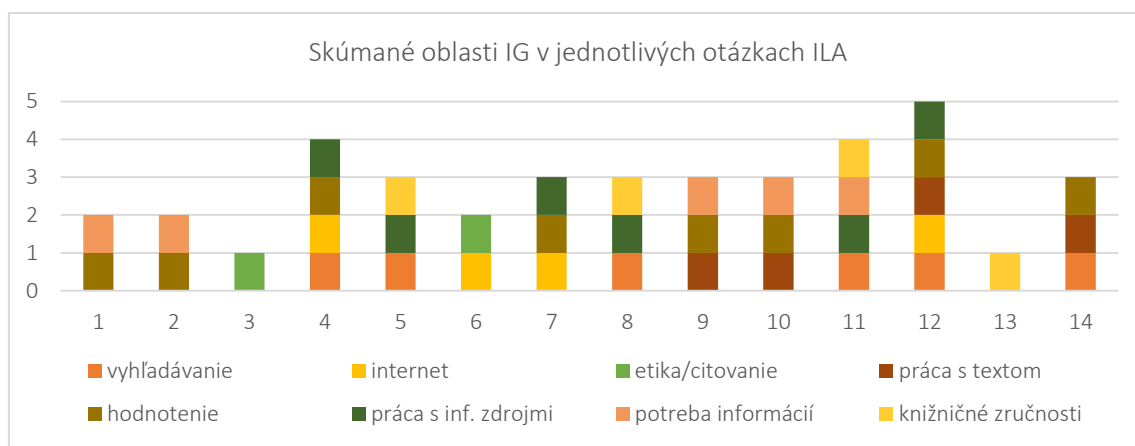
V posledných rokoch sa pozornosť zameriava na efektivitu procesu osvojovania si schopností a zručností (informačných kompetencií) už od mladšieho a staršieho školského veku. Dokazuje to aj štúdia ICILS (2013, 2018), ktorá hodnotí počítačové a informačné kompetencie u žiakov ôsmeho ročníka (Fraillon a kol. 2019). Hodnotenie je veľmi dôležitý a veľmi náročný proces, pri ktorom sa posudzujú výkony, prejavy alebo vlastnosti osôb alebo vecí, a porovnávajú sa so stanovenými kritériami (Ďurič, Bratská, 1997). Podstata a význam hodnotenia sa v historickom kontexte vývinu ľudstva často menil, čím sa menili aj nároky na človeka (Tišťanová, 2016). Velikanič (1973) hovorí, že sa hodnotenie uskutočňuje tak v školskej ako i mimoškolskej práci. Zároveň však dodáva, že tento proces poznávania a posudzovania žiaka, jeho vedomostnej úrovne, pracovnej a učebnej činnosti, jej prejavov a výsledkov sa má cieľavedome uskutočňovať hlavne počas vyučovania.

Pri hodnotení informačnej gramotnosti by sme mali myslieť na to, že informačnou výchovou sa snažíme žiakov nie len vzdelávať, ale aj vychovávať. Formovať ich postoje k morálnemu vytváraniu informačných „produktov“, bez plagiátorstva. Zvlášť vtedy, keď sa informačná výchova uskutočňuje nie ako samostatný predmet vo vzdelávaní, ale podobne ako medzipredmetové vzťahy, ktoré sa prelínajú v rámci viacerých vyučovacích predmetov. Žiaci rozvíjajú svoje informačné kompetencie nie len v škole, ale i doma, v knižnici, v mimoškolských inštitúciách, organizáciách a združeníach. Je teda dôležité čo budeme hodnotiť, pretože niektoré zručnosti dieťa získava mimo školy.

Informačná gramotnosť žiakov so sociálne znevýhodneného prostredia

Na identifikáciu informačnej gramotnosti žiakov zo sociálne znevýhodneného prostredia sme využili modifikovaný nástroj test so štrnástimi položkami (ďalej len ako ILA – Information-Literacy Assessment). ILA pôvodne vznikol ako hodnotiaci nástroj pre učiteľov, do praxe a nie kvôli výskumu. Vyznačuje sa teda jednoduchým používaním, bezplatným a vhodným aj na elektronickú administráciu (Schloman a Gedeon, 2007; Chu, 2012).

Hlavným cieľom tohto výskumu bolo identifikovať oblasti v rámci informačnej gramotnosti, v ktorých žiaci zo sociálne znevýhodneného prostredia zaostávajú pre nedostatočnú subvenciu v škole alebo v rodine. Test ILA pozostával zo štrnástich položiek, ktoré boli administrované študentmi učiteľstva osobne so žiakmi zo SZP a žiakmi primárneho vzdelávania a boli zaznamenávané elektronicky (pre ľahšiu administráciu). Zo štrnástich úloh boli štyri zamerané na vyhľadávanie informácií na internete a ich hodnoteniu, rovnako 4 úlohy boli zamerané na vyhľadávanie a hodnotenie informácií v knižnici, ďalšie úlohy sa venovali etike v citovaní, hodnoteniu informácií – ich dôveryhodnosť, vyhľadávaniu informácií z textu a schopnosti vybrať potrebné informácie alebo zúženie témy. Skúmané oblasti v jednotlivých otázkach sú vyjadrené v Grafe 1.

Graf 1 Skúmané oblasti IG v jednotlivých otázkach ILA

Výskumnú vzorku pilotnej fázy výskumu tvorili žiaci primárneho vzdelávania a žiaci primárneho vzdelávania zo SZP. Výskumnú vzorku sme získali na základe dostupného výberu N=76. Priemerný vek respondentov bol 9 rokov a 4 mesiace. Žiaci zo SZP boli vyhodnocovaní na základe odporúčaní vyučujúcich a odpovedí na otázky v ankete.

Výsledky pilotnej fázy výskumu

Hlavným cieľom výskumu bolo identifikovať oblasti informačnej gramotnosti, ktoré robia žiakom najväčšie problémy. V Tabuľke 2 môžeme vidieť úspešnosť respondentov v jednotlivých oblastiach. Najnižšiu úspešnosť dosiahli žiaci pri úlohe, kedy mali rozhodnúť čo je a čo nie je dôvod pre citovanie a odkazovanie na pôvodný zdroj. Tento nedostatok je dobre vidno aj v Tabuľke 1, kde práve úloha 3 (Q3) bola zameraná na túto oblasť a dosiahla iba 28,9% úspešnosť. Je síce pravda, že nízke povedomie o etike citovania a duševnom vlastníctve u žiakov mladšieho školského veku ešte nie je dostatočne interiorizovaná, avšak podstatná časť informačnej výchovy by mala práve tomuto byť zameraná (podľa návrhu štandardov informačnej gramotnosti).

V Tabuľke 2 sme zámerne usporiadali stĺpce podľa úspešnosti od najmenšej po najvyššiu. Medzi tie s najväčšími rezervami patria teda etika a problematika citovania, kritické hodnotenie informácií a schopnosti rozhodnúť o potrebe ďalších (nových) informácií. Naopak zaujímavé je, že oblasť špecifických knižničných zručností, orientácie v knižnici a katalógové vyhľadavanie majú žiaci primárneho vzdelávania pomerne dobre osvojené.

Úspešnosť žiakov podľa jednotlivých otázok v teste uvádzame v Tabuľke 1. Počet správnych odpovedí sa pohyboval od 22b po 64b (28,9% - 84,2%). V teste nebola úloha, na ktorú by žiaci odpovedali všetci správne. Priemerná úspešnosť bola 65,56% (11, 14b).

Tabuľka 1 Úspešnosť žiakov v jednotlivých otázkach

Otázka	Q1	Q2	Q3	Q4	Q5	Q6	Q7	Q8	Q9	Q10	Q11	Q12	Q13	Q14
Žiaci zo SZP	42%	73%	27%	54%	77%	69%	63%	69%	81%	60%	81%	87%	65%	71%
Žiaci PV	33%	75%	33%	54%	83%	67%	54%	71%	71%	54%	92%	79%	58%	63%
Priemer	30	56	22	41	60	52	46	53	59	44	64	64	48	52
Priemer (%)	39,5%	73,7%	28,9%	53,9%	78,9%	68,4%	60,5%	69,7%	77,6%	57,9%	84,2%	84,2%	63,2%	68,4%
p value	0,032	0,158	0,403	0,436	0,522	0,936	0,237	0,154	0,237	0,154	0,399	0,758	0,071	0,473

Tabuľka 2 Priemerný počet získaných bodov podľa oblastí IG

Oblasť IG	etika/ci-tovanie	Hodno-tenie	potreba infor-mácií	internet	práca s inf. zdrojmi	práca s textom	Vyhľadávanie	knižničné zručnosti
Priemerný počet získaných bodov (žiaci zo SZP)	25	34,5	35	35,5	37,3	38,8	38	38
Úspešnosť (%)	48%	66%*	67%	68%	72%	75%*	73%	73%
Priemerný počet získaných bodov (žiaci)	12	14,5	15,6	15,3	17,3	16	17,7	18,3
Úspešnosť (%)	50%	60%*	65%	64%	72%	67%*	74%	76%
Priemerný počet získaných bodov podľa oblastí IG	37,0*	49	50,6	50,8	54,7	54,8	55,7	56,3

Zaujímavým výsledkom bolo zistenie, že medzi výsledkami žiakov primárneho vzdelávania a výsledkami žiakov primárneho vzdelávania zo SZP neboli zistené signifikantné rozdiely. Rozdiely neboli zistené ani pri priemere získaných bodov, a dokonca ani pri skúmaní jednotlivých položiek testu. Takmer všetky analyzované kategórie mali pri Chi-Sq teste $p > 0,05$. V tejto fáze výskumu nemožno dané výsledky zovšeobecniť, ale v ďalších fázach výskumu budeme venovať pozornosť overovaniu tohto zistenia.

ZÁVER

Test na hodnotenie informačnej gramotnosti žiakov primárneho vzdelávania a žiakov primárneho vzdelávania zo SZP, ktorý sme aplikovali v slovenských základných školách nám priniesol viaceré zaujímavé zistenia. V prvom rade to, že slovenskí žiaci nevedia ako a prečo citovať a rezervy majú tiež s kritickým hodnotením informácií či rozoznaním toho, že potrebuje informácie. V druhom rade to, že v našej vzorke respondentov nebol žiaden signifikantný rozdiel medzi výsledkami v teste informačnej gramotnosti medzi žiakmi primárneho vzdelávania a žiakmi primárneho vzdelávania zo SZP. Tieto výsledky budeme v ďalších fázach výskumu overovať na väčšej vzorke respondentov.

Príspevok bol spracovaný v rámci riešenia grantového projektu KEGA 012KU-4/2019: Podpora vzdelávania detí zo sociálne znevýhodneného prostredia, ktorí zaostávajú vo výsledkoch pre nedostatočnú subvenciu v škole alebo v rodine.

Zdroje

- [1] Catts, R., Lau, J. (2008). Towards Information Literacy Indicators. Paris: UNESCO. 2008.
- [2] Behrens, S. J. (1994). A conceptual analysis and historical overview of Information Literacy. In College and Research Libraries, 1994, 55(4) p. 309-322.
- [3] Burchinal, L. G. (1976). The Communication Revolution : America's Third Century Challenge. College Station, TX: A&M University Library, 1976.
- [4] Ďurič L., Bratská, M. a kol. (1997), Pedagogická psychológia : Terminologický a výkladový slovník. Bratislava : SPN, 1997. 463 s.
- [5] Fraillon, J., Ainley, J., Schulz, W., Friedman, T., & Duckworth, D. (2019). IEA International Computer and Information Literacy Study 2018 Assessment Framework. Cham, Switzerland: Springer. [2019-11-9] <<https://www.springer.com/gp/book/9783030387808>>
- [6] Chu S. K. W. (2012). Assessing Information Literacy: A Case Study of Primary 5 Students in Hong Kong. In School Library Research vol. 15 2012 p. 1-24. ISSN: 2165-1019
- [7] Lau, J. (2006). The Impact of Information Competencies on Socio-Economic Development in the Southern Hemisphere Economies. In Martin, A. and Madigan, D. (Eds.) Digital Literacies for Learning. London: Facet. 2006 ISBN: 978-18-56049-87-0
- [8] Schloman, B. F., and J. A. Gedeon. (2007). "Creating TRAILS: Tool for Real-Time Assessment of Information Literacy Skills. In: Knowledge Quest, 35(5), p. 44-47.
- [9] Tišťanová, K. (2016). Hodnotenie v školskej praxi. Bratislava: IRIS, 2016. ISBN 978-80-89726-74-5.

- [10] Velikanič, J. (1973). Skúšanie, hodnotenie a klasifikácia žiakov. Bratislava: SPN, 1973. ISBN 67-139-73.
- [11] Zurkowski, P. G. (1974). The Information Service Environment Relationships and Priorities. Washington, D.C.: National Commision on Library and Information Science, 1974.